

דף שבועי

בס"ד

פרשת בראשית, תשפ"ו, מספר 1639

"וְשֵׁם אָחִיו יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי כָּל תַּפְּשׁ כְּנֹזֵר וְעוֹגֵב" (בר' ד:כא) יוסף פליישמן

לדעת רד"ק:

"אָבִי כָּל תַּפְּשׁ כְּנֹזֵר וְעוֹגֵב" – הוא היה הראשון בחכמות הניגון. ואמר בלשון 'תפישה', לפי שהאומנות ההוא הוא בתפישת יתרי הכנור והעוגב ביד השמאלית, כפי השיעור שתורה החכמה ההיא.

רלב"ג: "וְשֵׁם אָחִיו יוֹבֵל" – והוא היה אשר המציא מלאכת הכלי זמר, אשר יש בהמצאתה מהפלא העצום".

מלב"ם נוקט בדרך שונה:

"וְשֵׁם אָחִיו יוֹבֵל". הוא לקח לחלקו את הנהר השני הסובב כל ארץ כוש ששם הזימה והניאוף, והוא היה ההתחלה אל הזמר והניגון, ע"ד "קחי כנור סבי עיר זונה נשכחה" (יש' כג:טז), שכן היה דרך המתעתעים לשיר שיר הזונה גם בבתי משתיהם גם בבתי אליהם, שהגם שאח"כ שב הניגון לדבר נכבד, הממציא הראשון היה להמשיך לב נשים, וע"כ נקרא שמו עוגב מלשון שיר עגבים.

לחשיבותה של המוסיקה

השפעת המוסיקה על המוח שלנו נחקרת ללא לאות במשך שנים במעבדות שונות העוסקות בחקר הנוירולוגיה ומדעי המוח, כאשר בכל פעם מתגלות תובנות חדשות. מחקרים הראו שהמוסיקה משפיעה בעיקר על הרגשתנו הטובה. הקשבה למוסיקה או נגינה בכלים מוזיקליים תורמת רבות להורדת הלחץ שלנו, ליצירת גירוי קוגניטיבי המשפר את יכולות החשיבה שלנו ואת מיומנויות הלמידה שלנו, אפילו משלב התהוות העובר ברחם ולאורך החיים. סגנונות שונים של מוסיקה יכולים לעורר בנו רגשות שונים, משמחה ואושר ועד לנוסטלגיה, עצב ואפילו מתח וחרדה. ההשפעות הרבות שיש למוסיקה על המוח שלנו תורמות הרבה מעבר לבידור בלבד. היתרונות של השפעת המוסיקה על המוח משתרעות על אספקטים שונים, כמו הבריאות הפיזית והנפשית שלנו, ושיפור יכולות שונות שהן לא רק קוגניטיביות.

נציג כאן בקיצור כתובים אחדים מהמקרא המעידים על חשיבות המוסיקה.

למוסיקה היו תפקידים חשובים בעם ישראל. היא רוממה את הנפש והכשירה את לב הפרט והכלל, כפי שניתן ללמוד, למשל, ממזמור ק"נ בתהלים, שהוא

לפי פרשתנו, יובל הוא בנם השני של למך בן מתושאל ואשתו עדה (בר' כ:כא). יובל מתואר כ"אָבִי כָּל תַּפְּשׁ כְּנֹזֵר וְעוֹגֵב". יש המבינים ממידע זה שיובל הוא אביהם של המנגנים, וממציא אומנות הנגינה. אולי נכון יותר לדייק ולהבין שהוא אביהם של המנגנים בשני כלי נגינה קדומים אלה שבהם השתמשו באירועים שונים. מבחינה משפחתית, יובל הוא אח של יבל גם מאב וגם מאם. מאשת אביו השנייה, צילה, הוא אחיהם של תובל קין ושל נעמה. שלושת האחים מייצגים את בעלי המלאכות האנושיות הקדומות, החשובות ביותר: תובל קין הוא ממציא חרשות המתכת, יבל פיתח את רעיית הצאן ויובל "תפּשׁ כְּנֹזֵר וְעוֹגֵב", דהיינו יוצר מוסיקה. אברבנאל בפירושו לבראשית (שם) מציג מסורת יהודית קדומה, שעל פיה הזרז להתפתחות היצירה המוזיקלית אצל יובל היה הריתמוס שהפיק אחיו, תובל קין, במהלך עבודת המתכת. ככל הנראה, הצד השווה בין חרשות ברזל, רעיית צאן ומוסיקה הוא, שמדובר בשלושה עיסוקים חשובים ביותר שהם הבסיס לקיומה של החברה האנושית והתפתחותה. אם הנחה זו נכונה, הרי שעולה מכאן שלכלי הנגינה ולשימוש בהם, דהיינו למוסיקה, יש חשיבות עליונה בהתפתחות האנושות ותרבותה. המילה "מוסיקה" נובעת מהמילה היוונית "מוסיקי", ומשמשת כמילה הדומה במשמעותה למילה "השראה", במיוחד בחיבור יצירות.

הכינור מוזכר מספר פעמים בתנ"ך, ולדעת חוקרים היה כלי מיתרים של פריטה (ולא כלי קשת), עם תיבת תהודה ושתי זרועות, מחוברות על ידי עול, שממנו נמתחים המיתרים (שהותקנו באמצעות מעי כבשים) אל תיבת התהודה.

עוגב – החוקרים נחלקו באשר לזיהויו; האם הוא כלי מיתרים של פריטה או שהוא כלי נשיפה, סוג של חליל או מעין "נאד לנשיפת האוויר".

פרשנים מסורתיים הסתפקו בהגדרות כלליות. כך למשל, ראב"ע בפירושו על אתר כותב: "כנור ועוגב – מיני כלי נגינות, והיא חכמה גדולה". "ואבי כל תופש – שם כלל לעושי כלי הניגון ולמנגן. וחכמת הנגינות מפוארת".

* פרופ' יוסף פליישמן הוא פרופ' אמריטוס במחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

של נבל?) ושר שירי הלל לא-לוהים. יותר ממחצית ממזמורי תהלים מיוחסים לו. בנעוריו הפליא לנגן בכינור, ושמע הדבר הגיע לאוזני המלך שאול. בתגובה הזמינו המלך לשרת בחצרו. כאשר שאול היה נתון במצוקה ובסערת רגשות, בא אליו דוד והפיק מכינורו נעימות שלווה שהשקטו את ליבו. המחשבות הקודרות שרדפו את שאול נעלמו וזעפו נמוג (שמ"א ז:זט).

אחד הדברים שהותיר אחריו דוד היה ארגון המוסיקה והשירה בבית המקדש, כפי שמלמדים הכתובים הבאים: "וְאֶרְבַּעַת אֲלָפִים שְׁעָרִים וְאֶרְבַּעַת אֲלָפִים מְהַלְלִים לַה' בְּכָל יוֹם עֲשִׂיתִי לְהַלֵּל" (דבה"א כג:ה):

וַיְבַדֵּל דָּוִד וְשָׂרֵי הַצָּבָא לְעִבְדָה לְבָנֵי אֶסָף וְהִימָן וְיִדְוֹתָן הַנְּבָאִים בְּכִנֹּרוֹת בְּנַבְלִים וּבְמִצְלָתַיִם, וְהָיָה מִסְפָּרָם אֲנָשֵׁי מְלֹאכָה לְעִבְדָתָם... וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים לְהִימָן בָּנִים אֲרַבְעָה עָשָׂר וּבָנוֹת שְׁלוֹשׁ. כָּל אֵלֶּה עַל יְדֵי אֲבִיהֶם בְּשִׁיר בַּיַּת ה' בְּמִצְלָתַיִם נְבָלִים וְכִנֹּרוֹת לְעִבְדַת בַּיַּת הָאֱלֹהִים עַל יְדֵי הַמֶּלֶךְ אֶסָף וְיִדְוֹתָן וְהִימָן. וְהָיָה מִסְפָּרָם עִם אֲחֵיהֶם מְלַמְדֵי שִׁיר לַה' כָּל הַמְּבִינִין מֵאֲתֵימ שְׂמוֹנִים וְשִׁמּוֹנָה. וַיְפִילוּ גוֹרְלוֹת מִשְׁמֶרֶת לְעֵמֶת פְּקֻטָן פְּגֹדוֹל מְבִינִין עִם תְּלָמִיד (דבה"א כה:א-ח).

בראשם של 4,000 זמרים ומוזיקאים העמיד דוד את אסוף, הימן וידותון (שככל הנראה קרוי גם איתן). דוד דאג שביניהם יהיו 288 מומחים (מעין מנצחים) שהכשירו את שאר חברי הקבוצה והשגיחו עליהם. ככל הנראה, 4000 הזמרים והמוזיקאים נכחו כולם בבית המקדש בשלושת הרגלים. נתאר לעצמנו את הודה המרשים של מקהלה נפלאה זו! (דבה"א כה:א; כה:א, ו, ז).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

המזמור המסיים את מאה וחמישים המזמורים הכלולים בספר זה.

א הַלְלוּהָ: הַלְלוּ אֱ-לֹהֵי בְּקִדְשׁוֹ; הַלְלוּהוּ בְּרִקְיעַ עֲזוֹ. ב הַלְלוּהוּ בְּגִבוֹרֹתָיו; הַלְלוּהוּ כְּרֹב גְּדָלוֹ. ג הַלְלוּהוּ בְּתַקַּע שׁוֹפָר; הַלְלוּהוּ בְּנַבֵּל וְכִנּוֹר. ד הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמְחוֹל; הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעִגְבָּה. ה הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שְׁמַע, הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה. ו כָּל הַנְּשֻׁמָה תְהַלֵּל י-ה, הַלְלוּהָ. לשם הבנת היבטים מהמזמור, נלך בעקבות מלבי"ם:

...יש שני מיני הלולים... (א) "שיהללוהו בקדשו", היינו לפי ההנהגה בקדש למעלה מן הטבע, שהיא ההנהגה ע"י המלאכים ושם קדשו. (ב) "הללוהו ברקיע עזרו", שהיא ההנהגה הסדורה על ידי הרקיע והגלגל והמערכה עפ"י הטבע: "כל הנשמה", אולם בכל אופן תתפשט תהלת ה' ממרום קדשו עד כללות כל הברואים, עד שכל הנשמה תהלל י-ה, וכן על כל נשימה ונשימה שישאפו רוח חיים וחסד, יהללו את ה' על חסדיו וטובותיו ומעשיו ונפלאותיו, כי לא כלו רחמיו וחסדיו לא יתמו.

המלאכים, צבא השמיים וכל אשר נשמה באפו יהללו את אלוקים בליווי תשעה סוגים של כלי נגינה. השפעתה המעצבת של הנגינה מביאה את האדם להכרה בגדולתו של ה'. ניתן ללמוד מכך, שאי אפשר לבטא את רוממותו של אלוקים במילים, אבל במוסיקה, דהיינו בליווי סוגים רבים של כלי נגינה, אפשר ואפשר, ככל הנראה בגלל השפעת המוסיקה על מוחו של האדם.

המוסיקה הכשירה את ליבם של נביאים לקבלת מסרים רוחניים; לקבלת נבואה. כך למשל, לשמע קולות נגינה נחה רוח א-לוהים על אלישע (מל"ב ג:טו): "וְעָתָה קְחוּ לִי מַנְגֵן וְהָיָה כַּנְּגֵן הַמְּנַגֵּן וְתָהִי עֲלֵיו יַד ה'".

רד"ק מפרש:

"קחו לי מנגן" – אמרו, כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין, כי אבל היה, ורוח הקודש אינה שורה אלא מתוך דבר שמחה (ראו שבת ל ע"ב). ויש אומרים (פסחים סו ע"ב): מפני הכעס שכעס על מלך ישראל היה עצב. ואמרו: כל הכועס, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. מנא לן? מאלישע. ולשמחו אמר: קחו לי מנגן.

המוסיקה שימשה גם לציון אירועים מיוחדים, כגון ראשי חודשים ומועדים שהוכרזו בתקיעת שתי חצוצרות כסף. בשנת היובל הכריזו בתקיעת שופר על שחרור העבדים ועל השבת האדמות והבתים לבעליהם. העניים ודאי עלצו משמחה לשמע קולות השופר שציינו את חירותם או את השבת נכסיהם (וי' כה:ט; במ' י:י).

בקרב בני ישראל היו ללא ספק נגנים וזמרים מחוננים. למעשה, לפי תבליט אשורי, סנחריב, המלך האשורי שניסה לכבוש את יהודה וירושלים, ביקש מהמלך חזקיהו שישלח אליו מנגנים ומנגנות כמס. נראה כי מדובר היה בנגנים מהשורה הראשונה.

המוסיקאי הבולט מכולם במקרא היה דוד. דוד בלט כמוזיקאי וכמשורר כבר בנעוריו. הוא היה רועה צאן ונפשו הרגישה והבוחנת ניזונה מנופיה הפסטורליים של בית לחם. בהיותו נפעם מיופייה של ה"מוסיקה" שסבבה את עולמו, נטל את כינורו (סוג